

פלסטינים רבים שנעצרו בגדה המערבית מאז פלישת צה"ל הראשונה לשטחי הרשות בחודש מרץ, הועברו למחנה עופר. חלקם נותרו בו וחלקם הועברו למתקני חקירה של השב"כ, למחנה קציעות ולמתקני כליאה אחרים בישראל. במחנה, ממערב לרמאללה, הוחזקו בסוף חודש דצמבר כ-700 עצירים.⁷⁰ עם קבלת המידע הראשוני על התנאים הקשים בהם מוחזקים העצירים במחנה, פעל המוקד, עם ארגוני זכויות אדם אחרים, על מנת לשפרם: תחילה, ניסה המוקד לאפשר את ביקורם של עורכי דין ונציגי ארגונים במחנה; לאחר מכן אסף עדויות מאלה ששוחררו מהמחנה ועל סמך אותן עדויות הגיש ב-18 לאפריל עתירה לבג"ץ בשמו ובשם שישה ארגונים ישראליים ופלסטיניים, בדרישה לקיום תנאי החזקה וכליאה אנושיים, הולמים ומכובדים לעצירים במחנה עופר ובמקומות הריכוז, טרם העברתם אליו; בנוסף, הגיש המוקד עתירות פרטניות הנוגעות לתנאי המעצר ולקיום מפגשים עם עורכי דין. פעולות אלו פורטו בדו"ח הפעילות הקודם.⁷¹

הדיונים בעתירה הכללית נתמשכו, אך עוד לפני שבג"ץ הכריע בה, ובמקביל להגשת העתירות הפרטניות, חל שיפור איטי בתנאי המעצר במחנה. במהלך הדיונים בבית המשפט המשיך המוקד לעמוד על התנאים בו - באמצעות ביקורים שערכו עורכי הדין מהמוקד ובאמצעות מידע שהועבר אליו מעורכי דין שייצגו עצירים הכלואים שם. על-פי עדויות העצירים, השיפור בתנאי החזקתם היה זניח ובחלק מהנושאים אף חלה החמרה: הצפיפות בחלק מהאזהלים גדלה; משטחי השינה נותרו צרים, קצרים ומחורצים; העצירים המשיכו לאכול על הרצפה, באין שולחנות; נמשך מחסור חמור במוצרי מזון בסיסיים, בכלי אוכל, בבגדים, מגבות וסבונים; בחלק מהמכלאות בהן הוחזקו העצירים התנקזו מי הביוב מהשירותים למקלחות, במכלאות

אחרות זרמו מי המקלחות לתוך האוהלים ובחלק מהשירותים לא היו מים זורמים; מכרסמים, נחשים ועקרבים שוטטו באוהלים ובשירותים. בנוסף, החלו העצירים לחשוש מהחורף הקרב, מהקור והגשמים שיחדרו את בדי האוהלים המחוררים ויציפו את הרצפה ומשטחי השינה.

ב-18 לדצמבר ניתן פסק הדין בעתירה הכללית, בו קבע בית המשפט כי:

"גם החשודים בגרועים שבמעשי הטרור זכאים למעצר ברמה אנושית מינימלית, ותוך הבטחת צרכי אנוש בסיסיים. אנו עצמנו לא נהיה אנושיים אם לא נבטיח רמה אנושית לעצורים שבמשמורתנו... זו חובתו של ממשל ישראלי על פי מהותו האנושית..."⁷²

בפסק דינו קיבל בית המשפט את טענות המוקד וקבע כי תנאי החזקתם של עצירים פלסטינים משך מבצע "חומת מגן" היוו הפרה בוטה של כללי המשפט:

"גם במצב דברים זה יש לעשות הכל לשמירתן של דרישות מינימליות באשר לתנאי המעצר. דבר זה לא נעשה בעת המעצר במתקנים הזמניים, תוך שהופרו הוראות צו הכליאה, כללי המשפט הבינלאומי החלים באזור, ועקרונות היסוד של המשפט המינהלי הישראלי. די אם אזכיר מספר הפרות בוטות: ידיהם של עצורים שונים נקשרו בחזקה באזיקים, דבר שגרם להכחלת הידיים ולכאבים עזים; היו עצורים אשר

69. בג"ץ 8834/02, נדאל ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושופט משפטי צבאי אל"מ משה תירוש, לא פורסם.

70. על-פי נתונים שנמסרו למוקד על-ידי צה"ל ב-30.12.02.

71. המוקד להגנת הפרט, דוח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002, עמ' 7-11.

72. בג"ץ 3278/02, המוקד להגנת הפרט ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדמ"ע, לא פורסם, סעיף 24.

העצירים יעמדו ספרים, עיתונים ומשחקים. כמו כן המליץ בית המשפט על הקמתה של ועדה מייעצת למפקד הכלא, שתורכב מאנשי מקצוע ומשפטנים, ועל מתן אפשרות לעתירות עצירים בנוגע לתנאי מעצרם, כפי שמתקיים לגבי עצירים בתחומי ישראל.

ב-25 לדצמבר פנה המוקד לצה"ל כדי לברר האם יושמו המלצותיו של בית המשפט בעניין מחנה עופר, כמו גם בעניין כלא קציעות, שפסק דין דומה ניתן בעתירה בעניינו שהוגשה על-ידי עדאלה, ושהמוקד היה שותף לה. נכון ליום כתיבת הדו"ח, לא נתקבלה כל תשובה לפנייה זו. בנוסף, פנה המוקד ליועץ המשפטי לממשלה ולפרקליט הצבאי הראשי, בדרישה לחקור את ה"הפרות הבוטות", כלשון בג"ץ, של המשפט הבינלאומי - שבכל הנוגע ליחס בלתי אנושי כלפי העצירים מהוות הפרות חמורות של אמנות גינה ופשעי מלחמה על-פי חוקת בית הדין הפלילי הבינלאומי, ולכן ישראל מחויבת לחפש ולהעמיד לדין את אלה שביצעו אותן ואת אלה שהורו על ביצוען. דרישת המוקד נמצאת בדיון אצל היועץ המשפטי לממשלה.

ב-2 לינואר 2003 דווח בכלי התקשורת על "מהומות" במחנה עופר, בהן נפצעו 30 עצירים וחיי. עורכי הדין מהמוקד דרשו לבקר במחנה למחרת, ועתרו לבג"ץ לאחר שבקשתם נדחתה. הגשת העתירה הביאה לאישור הביקור ב-5 לינואר. מהעדויות שגבו עורכי הדין, עלה כי השפלות השומרים את העצירים הצעירים במחנה באותו יום הביאו לפרוץ ה"מהומות", אך הצפיפות ההולכת וגדלה והתנאים הקשים בהם ממשיכים העצירים להיות מוחזקים, למרות פסיקת בג"ץ, הכשירו את הקרקע למה שהתרחש. המוקד פנה לפרקליטות המדינה בדרישה לקיים את פסק הדין: הן את עקרונותיו הכלליים והן את המלצותיו הפרטניות.

בהתאם לפסיקת בג"ץ פעל המוקד לשיפור תנאי הכליאה הקשים במתקני מעצר אחרים בגדה המערבית. מעדויות שהגיעו במהלך החודשים נובמבר-דצמבר ממספר מתקני מעצר, עלתה תמונה קשה של צפיפות, מחסור במזון

הוחזקו שעות רבות - ולעתים ארבעים ושמונה שעות - תחת כיפת השמיים ללא כל מגן מפני פגעי מזג האוויר וללא מתן גישה מספקת לשירותים; הפצי העצורים נלקחו מהם ללא כל רישום. תנאי מעצר אלה אין להצדיק, והפרות אחרות של הסטנדרטים המינימליים אין להסביר, בצורך להערך לקליטתם של עצורים רבים בתקופה קצרה. צורך זה היה ידוע מראש. הוא היה צפוי. מבצע חומת מגן תוכנן מראש. הוא נועד, בין השאר, לעצור מספר רב ככל האפשר של חשודים בביצוע פעולות טרור. הצורך בקיומם של תנאי מעצר מינימליים היה איפוא תוצאה טבעית ממטרות המבצע עצמו. שום הפתעה לא נפלה בתחום זה. ניתן היה להכין מראש מתחמים ראויים למעצר בתנאים הולמים. את שנעשה מספר ימים לאחר תחילת המבצע צריך היה לעשות ימים מספר לפני תחילתו. אכן, צרכי הביטחון - בהם יש להתחשב תמיד - לא הצדיקו את הפגיעה בתנאי המעצר שהתרחשה בעת המעצר והחקירה במתקנים הזמניים.⁷³

בעניין התנאים במחנה עופר מאז נפתח ועד להגשת עתירת המוקד לבג"ץ, אמר בית המשפט: "הצפיפות היתה בלתי נסבלת. מספר ניכר של עצורים שהה ללא מחסה, חשוף לפגעי מזג האוויר. לא כל האסירים קיבלו כמות מספקת של שמיכות. כל אלה נפלו מאמות המידה המינימליות של תנאי מעצר. לא היה להם כל צידוק בטחוני."⁷⁴

בנוסף, סוקר פסק הדין את כללי המשפט הבינלאומי המחייבים את הצבא בשטחים, מהוראותיה ההומניטריות של אמנת גינה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה, דרך האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות ועד לסטנדרט המינימלי לטיפול באסירים. בג"ץ אף המליץ המלצות קונקרטיות: להציב שולחנות אוכל במחנה כדי שהעצירים לא ימשיכו לאכול על הרצפה ולדאוג לכך שלרשות

מ"ש, תושב חברון בן 24, נשוי ואב לילד, נעצר ב-4 לנובמבר. נ"א, גם הוא נשוי ואב לילד, נעצר ב-10 לנובמבר. שניהם הוחזקו מאז מעצרים באגף החקירות של השב"כ בכלא שקמה שבאשקלון. שניהם ישנו על מזרון המונח על הרצפה, בניגוד לחוק הישראלי המחייב לספק לכל עציר מיטה ומזרון. נ"א הוחזק בתא עם שמונה עצירים נוספים. בתא לא היו מיטות ולא די מזרונים - כל שלושה עצירים ישנו יחד על שני מזרונים. ב-26 לנובמבר הגיש המוקד בשם של מ"ש ונ"א עתירות אסיר לבית המשפט המינהלי בבאר שבע, בדרישה לחייב את מפקד כלא שקמה ואת השב"כ לספק להם מיטות וכן לחייב את רשויות הכלא לאסור על הלנת עצירים ללא מיטה, גם באגף החקירות של השב"כ. המדינה השיבה כי מ"ש ונ"א ישנים על שני מזרנים המונחים על הרצפה, בהתאם לתקנה שהתקין השר לבטחון הפנים ב-1997 בנוגע לתנאי מעצרים של עצירים החשודים בעבירות ביטחון, תקנה שביטלה את החובה של לינה במיטה. לפיכך דרשה המדינה לדחות את העתירה. המוקד המשיך וטען כי תקנה זו של השר אינה חוקית. בית המשפט עדיין לא פסק בעתירה. (תיקים 23855, 23856)

בחלק מהמקרים מביאות העתירות לתיקון המצב, ולשיפור תנאי המעצר על-פי החוק.

73. שם, סעיף 26.
 74. שם, שם.
 75. אמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949), סעיף 76.
 76. על-פי נתונים שנמסרו למוקד ב-30.12.02 על-ידי צה"ל, 893 מתוך 979 העצירים המינהליים הוחזקו בקציעות. נתונים שנמסרו למוקד ב-4.12.02 מצביעים על כך ש-608 מתוך 670 אסירים תושבי השטחים שמרצים את עונשם במתקני הצבא, מוחזקים בכלא מגידו ובקציעות. כ-1,800 תושבי שטחים היו, נכון לראשית אוקטובר, אסורים במתקני שירות בתי הסוהר בישראל (הארץ, 7.10.02, עמ' א1).
 77. בג"ץ 1622/96, אל אחמר והמוקד להגנת הפרט נ' שירות הביטחון הכללי, לא פורסם.

ובמיטות, השפלות והפעלת אלימות כלפי עצירים. עם קבלת כל עדות, פנה המוקד לרשויות המשפטיות בצה"ל בדרישה לחקירה ולשיפור תנאי המעצר.

מ"ח נעצר מביתו ב-24 לדצמבר ב-2 לפנות בוקר והועבר למתקן סאלם, שם הוחזק חמישה ימים. הוא הוכנס לחדר קטן ומחניק עם חמישה עצירים, ללא מזרונים. שמיכה אחת ניתנה לכל עציר. רק לאחר יומיים סופקו מזרונים ושמיכות נוספות. במהלך יום אחד לא הוגש אוכל כלל ובשאר הימים כמות המזון היתה מצומצמת ביותר: שני גביעי לבן וכיכר לחם פרוס לארוחת הבוקר לששת העצירים בחדר בו הוחזק, ונקניק ולחם לארוחות הצהריים והערב. במהלך סופי השבוע, באין קצינים במתקן, נחשפו מ"ח וחבריו להשפלות ומכות מצד החיילים. מ"ח שוחרר לבילי ה-28 לדצמבר והמוקד גבה ממנו עדות על הקורות אותו, ופנה ליועץ המשפטי לגדה המערבית כדי שיחקור את התלונה ויפעל לשיפור מידי בתנאי המעצר בסאלם. עד ליום כתיבת הדו"ח לא נתקבלה תגובה. (איתור 24392).

עצירים פלסטינים רבים מוחזקים בישראל מתוקף תקנות שעת חירום ובניגוד לדין הבינלאומי.⁷⁵ רוב החשודים נחקרים על-ידי השב"כ במתקני כליאה ומעצר בישראל. רוב העצירים המינהליים מוחזקים במתקן קציעות, הנמצא בצפון הנגב, ורוב האסירים שנשפטו לעונשי מאסר מרצים אותם בבתי כלא בשטח ישראל.⁷⁶ על-פי פסיקת בג"ץ בעתירה שהגיש המוקד בשנת 1996, תנאי מעצרים כפופים לחוק הישראלי,⁷⁷ אולם הרשויות אינן ממלאות אחר פסיקה זו ופוגעות בזכויות היסוד של העצירים. במקרים המובאים לידיעתנו, עותר המוקד בעתירות אסיר לבתי המשפט המינהליים, לא רק על-מנת לשפר את תנאי מעצרים של אלו בשמם הוא עותר, אלא אף לחייב את הרשויות לעמוד בחובותיהן.

מ"מ נעצר ב-2001, הוגשה נגדו תביעה בבית המשפט המחוזי בירושלים והוא נעצר עד תום ההליכים. בביקור של עורך דינו, התגלה כי בתא בו הוא מוחזק מתרוצצים עכברושים ותיקנים וכי לא הותר לו להעביר מבית הכלא הקודם בו הוחזק את חפציו האישיים, להם הוא זכאי על-פי חוק, ולא סופקו לו מוצרי היגיינה בסיסיים כסבון. פניותיו לאחראים על הכלא לא נענו. ב-29 לאפריל הגיש המוקד בשמו עתירת עצור לבית המשפט בבאר שבע. ב-10 ליוני, שלושה ימים לפני הדין, הודיעה המדינה כי לאחר הגשת העתירה רוסס תאו של מ"מ, הועברו לו חפציו האישיים וסופקו לו מוצרי היגיינה. (תיק 17834)

לרשויות לא הועילו, הגיש המוקד עתירות אסיר על-מנת לחייב את העברת העצירים מאגפי החקירות לבתי המעצר.

א"ב נעצר ב-11 ליוני והוחזק באגף החקירות בבית המעצר בירושלים. ב-22 ליולי הוארך מעצרו במטרה לאפשר את העברת תיק חקירתו לתביעה הצבאית, עובדה שלימדה כי חקירתו נסתיימה. למרות זאת המשיך א"ב להיות מוחזק באגף החקירות, ללא "טיול" יומי וללא ביקור משפחתו, בתא ללא חלון וללא הפרדה בין בית השימוש למיטות, בניגוד לזכויותיו כעציר. הבקשה להעבירו לכלא כדי שיזכה בזכויותיו אלה נותרה ללא מענה, גם לאחר שהוגש נגד א"ב כתב אישום. ב-9 לאוגוסט הגיש המוקד בשם א"ב עתירת אסיר. יומיים לאחר הגשתה, ולאחר כחודשיים בהם הוחזק באגף החקירות, הועבר א"ב לכלא ניצן. (תיק 22485)

הפרה נוספת של זכויות העצירים המוחזקים בישראל נובעת מהחזקתם במתקני החקירה של השב"כ שבועות רבים בתנאים ירודים, גם לאחר שהסתיימה חקירתם. כאשר הפניות

ביקורי משפחות בכלא

מהעצורים בגלי המעצרים הרחבים שבוצעו ב-2002, שוהים כבר חודשים רבים במתקני כליאה ללא שניתן להם לקבל ביקורים מאיש לבד מעורכי דינם, אם לא קיים צו המונע פגישה זו.

מניעה גורפת של ביקורי משפחות, ע"י צה"ל, פוגעת בעציר שלא בא במגע עם משפחתו הקרובה משך זמן ממושך. בתצהיר שנגבה בדצמבר והוגש לבג"ץ, אומר עציר מינהלי במחנה עופר, שנעצר במרץ:

"אני בן 23. אני נשוי. יש לי בת. היא עכשיו בת שלושה חודשים. היא נולדה כשהייתי במעצר. אף פעם לא ראיתי אותה. לא יכולתי להיות בקשר עם אשתי בתקופת הלידה. על הלידה למדתי מעורך-דיני בבית המשפט. אני אבא טרי - אבל מעולם לא

עד לפרוץ האינתיפאדה השנייה יכלו בני משפחות של אסירים פלסטינים, שהוחזקו בבתי כלא בשטח ישראל, לבקרם אך ורק באמצעות הסעות מיוחדות של הצלב-האדום ובהיתרים מיוחדים לכניסה לישראל, שניתנו על-ידי צה"ל. באוקטובר 2000 הפסיקה ישראל את ביקורי המשפחות ובמהלך 2001 נכשלו ניסיונות הצלב-האדום לחדשם לאורך זמן, עקב ההגבלות הקשות על חופש התנועה, בעיקר בגדה המערבית. מאז מרץ 2002 חל גידול חד במספר העצירים - הן המוחזקים בגדה המערבית, רובם, כ-700, במחנה עופר שנפתח במרץ, והן אלו המוחזקים במתקני כליאה בשטח ישראל, ביניהם כלא קציעות, שנפתח מחדש באפריל ובו מוחזקים, נכון לסוף חודש דצמבר, כ-1,100 עצירים.⁷⁸ חלק ניכר